

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ปัญหาหลักที่ต้องการศึกษาและความสำคัญของเรื่อง

ปัจจุบันวิกฤตการณ์ “โลกร้อน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก และมลพิษทางน้ำ-ดิน-อากาศ” ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว การขยายตัวแบบไร้ขีดจำกัดของธุรกิจอุตสาหกรรม วิถีดำรงชีวิตและสังคมที่ยึดติดกับความสะดวกสบาย อาศัยเทคโนโลยีมากเกินไปจนความจำเป็น และการแข่งขัน บริโภคทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเริ่มส่งผลกระทบต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม (ภาพที่ 1.1) มีรายงานว่า อุณหภูมิและความชื้นที่สูงขึ้นทำให้การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ให้ผลผลิตลดลง ผลักดันให้เกิดภาวะขาดแคลนอาหาร ปัญหาความยากจนและการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน ซึ่งเสี่ยงที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งและความไร้เสถียรภาพในระดับประเทศและภูมิภาค โดยเฉพาะประเทศเศรษฐกิจที่พึ่งพาการผลิต การก่อสร้างและเกษตรกรรมเป็นหลัก (หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ, 2558) นอกจากนี้ยังพบว่า วิกฤตการณ์ดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ ระบบนิเวศวิทยา ผลกระทบสุขภาพและสุขอนามัยของมนุษย์ด้วย

ภาพที่ 1.1 องค์ประกอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ที่มา: ดัดแปลงจาก UN World Commission on Environment and Development

พื้นที่สูงส่วนใหญ่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและต้นน้ำลำธารที่สำคัญของประเทศ แต่หลายแห่งกลายเป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่การเกษตร และแหล่งท่องเที่ยว เกิดการขยายตัวของชุมชนในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และมีความต้องการบริโภคทรัพยากรเพิ่มขึ้นจนก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงโดยเฉพาะต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของชุมชน ได้แก่ ป่าไม้ถูกทำลาย ปัญหาสารเคมีปนเปื้อนในดินและแหล่งน้ำ น้ำเสีย ขยะมูลฝอยเกิดแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ แมลง และพาหะนำโรคส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของสมาชิกในชุมชน ทำลายทัศนียภาพ มลพิษที่ปล่อยจากครัวเรือนหรือชุมชนข้างต้นล้วนมีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดก๊าซเรือนกระจก (Green House Gas, GHG) เช่น ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากกระบวนการหมักของน้ำทิ้งและของเสียต่างๆ จาก ครัวเรือน โรงงาน หรือร้านอาหาร รวมทั้งกลิ่นรบกวนจากการเน่าเสียของขยะมูลฝอยล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเช่นกัน

มูลนิธิโครงการหลวงมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีการดำเนินงานแบบครบวงจร คือ การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง การวิจัยหาองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่สูง การพัฒนาอาชีพบนฐานความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับส่งเสริมการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่าย สนับสนุนให้ชุมชนดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนประสานความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ (คู่มือนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2558) โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนโครงการหลวงมีความสุขและยั่งยืน ภายใต้กรอบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนและชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน การประหยัดพลังงาน การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการดูแลความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ หรืออาจเรียก “ชุมชนคาร์บอนต่ำ” นั่นเอง

ในช่วงที่ผ่านมามูลนิธิโครงการหลวงร่วมกับสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงได้ดำเนินงานเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงกรณีปัญหาน้ำเสียและขยะมูลฝอยซึ่งเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของชุมชนคาร์บอนต่ำ อย่างไรก็ตามหลายพื้นที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้เนื่องจากข้อจำกัดของสภาพพื้นที่และเงื่อนไขชุมชน ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมและสุขภาพเพื่อให้ได้ระบบจัดการที่เหมาะสมกับแต่ละภูมิสังคมพื้นที่สูงและนำร่องดำเนินการร่วมกับชุมชนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ สาเหตุ การบริหารจัดการปัญหาน้ำเสียและขยะมูลฝอยของชุมชนบนพื้นที่สูง
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางปรับปรุงการบริหารจัดการน้ำเสียและขยะมูลฝอยของชุมชนบนพื้นที่สูงโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.3 ผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

- 1) ผลผลิต (Output) และตัวชี้วัดผลผลิต (Output Index)
 - แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมกับชุมชนบนพื้นที่สูง อย่างน้อย 1 แนวทาง
 - ระบบการจัดการน้ำเสียที่เหมาะสมกับชุมชนบนพื้นที่สูง อย่างน้อย 1 ระบบ
- 2) ผลลัพธ์ (Outcome) และตัวชี้วัดผลลัพธ์ (Outcome Index)

ชุมชนบนพื้นที่สูง อย่างน้อย 1 ภูมิสังคม มีระบบและ/หรือแนวทางการจัดการเพื่อแก้ปัญหาน้ำเสียและขยะมูลฝอย เป็นต้นแบบการพัฒนาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและสุขภาพบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

- 1.4.1 การศึกษาเชิงปฏิบัติการการจัดการน้ำเสียชุมชนบนพื้นที่สูง
 - 1) สำรวจและรวบรวมข้อมูลสภาพปัญหาการจัดการน้ำเสียที่เกิดขึ้นจากครัวเรือน/ชุมชนในเชิงปริมาณและคุณภาพของทั้งน้ำเสียของครัวเรือน (Grey water) และน้ำเสียจากส้วม (Black water)
 - 2) ออกแบบระบบบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมในพื้นที่เป้าหมาย
- 1.4.2 การศึกษาเชิงปฏิบัติการการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนบนพื้นที่สูง

1) สำรวจและรวบรวมข้อมูลสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากครัวเรือน/ชุมชน ในเชิงปริมาณและคุณภาพของขยะจากครัวเรือน แบ่งเป็น ขยะมูลฝอยอินทรีย์ ขยะมูลฝอยทั่วไป ขยะมูลฝอยอันตราย และขยะมูลฝอยรีไซเคิล

2) วิเคราะห์องค์ประกอบในการเกิดขยะมูลฝอยชุมชน

3) ออกแบบระบบการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมและพื้นที่เป้าหมาย

1.4.3 การศึกษาแนวทางปรับปรุงการจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียของชุมชนบนพื้นที่สูงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1) จัดประชุมและประชาสัมพันธ์ความรู้ผลกระทบของน้ำเสียต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

2) จัดตั้งกลุ่มชุมชนรักษ์สิ่งแวดล้อม

3) อบรมให้ความรู้ด้านผลกระทบของขยะมูลฝอยต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

4) จัดตั้งธนาคารขยะมูลฝอยชุมชน

